

ОСНОВНІ АСПЕКТИ В ДОСЯГНЕННІ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ, ТА ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ У ВИРОБНИЦТВІ ТОВАРУ

4. Калінін В.О. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в новій мовній політиці* / В.О. Калінін // *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій: [Збірник наукових праць]*. – Житомир: Видавництво ЖДУ імені І.Франка, 2005. – С. 193 – 197.

5. Лотова И.П. *Психологические условия эффективности профессиональной деятельности работников социальных служб* / И.П. Лотова. – М.: Издательство МГСУ “Союз”, 1999. – 127 с.

6. Маркова А.К. *Психологические критерии и ступени профессионализма учителя* / А.К. Маркова // *Педагогика*. – 1995. – №6. – С. 55 – 63.

7. Попова Е.В. *Психолого-педагогическая компетентность как научно-педагогическая проблема* / Е.В. Попова // *Известия Южного отделения Российской академии образования*. – Выпуск 1. – Ростов-на-Дону, 1999. – С. 127 – 136.

8. *Психология и педагогика: [Учебное пособие]* / Под ред. К.А. Абульхановой, Л.Г. Лаптева, В.А. Сластикина. – М.: Совершенство, 1998. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2011

УДК 330.133.002.2

Володимир Кулішов, кандидат економічних наук,

*професор кафедри міжнародної економіки
Криворізького економічного інституту ДВНЗ*

*Київський національний економічний інститут імені В. Гетьмана,
заслужений працівник освіти України*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ В ДОСЯГНЕННІ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ, ТА ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ У ВИРОБНИЦТВІ ТОВАРУ

У статті досліджуються питання розвитку та становлення економічної науки та її зв'язок із виробництвом матеріальних благ і необхідністю вивчення економіки у системі безперервної освіти. Стаття корисна для студентів, аспірантів, всіх тих хто займається дослідженням даної проблеми.

Ключові слова: виробництво, ресурси, чинники виробництва, інформація, товари, послуги, фонд, дохід.
Рис. 2. Літ. 18.

Постановка проблеми. Розкриваючи дану тему перш за все слід зазначити, що в процесі виробництва та використання праці багатьох робітників, селян та наукових працівників, державних працівників є створення ними матеріальних і духовних благ. Залежно від типу суспільства відбувається розподіл працюючих у сферах і галузях, в яких створюється значна кількість матеріальних благ. Економічна система в якій створюються матеріальні блага визначає основні принципи розподілу, обміну і споживання матеріальних благ [3].

Виробництво продукції і надання послуг є основною сферою діяльності підприємства. **Виробництво продукції** – це перетворення ресурсів: сировини, матеріалів у потрібні для людини продукти за допомогою певного технологічного процесу. **Технологічний процес** – це процес виконання технологічних

операцій, внаслідок яких сировина перетворюється в готовий продукт. У процесі виробництва виробники використовують багато різних ресурсів, чинників для досягнення зростання в економіці, як відзначено автором в ¹.

Аналіз останніх публікацій. Сучасні теоретики часто ототожнюють ресурси виробництва та його чинники, а саме відомі вітчизняні вчені в фундаментальних науково-педагогічних роботах: Г.І. Башнянин, Л.С. Томашик, А.Р. Серета [1], І.М. Бойчик, П.С. Харів, М.І. Хопчан [2], З. Ватаманюк, С. Панчишин [6], М.В. Вачевський [5], А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін [7], Й.М. Петрович [9], С.Ф. Покропивний [16], В.М. Ковальчук [14], В.В. Кулішов [10, 11, 12, 13], С.В. Мочерний [15], С.М. Панчишин [17], А.Г. Савченко [18], А.І. Федоренко [19], Л.А. Швайка [20], та інші автори. Проте на початковому етапі дослідження виробництва

¹ Кулішов В.В. *Основи економічної теорії*. / В. Кулішов. Підручник для студентів ВНЗ освіти. – Львів. “Магнолія”, 2006. – 516 с.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ В ДОСЯГНЕННІ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ, ТА ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ У ВИРОБНИЦТВІ ТОВАРУ

варто показати різницю між виробничими ресурсами і чинниками.

Мета статті. Розкрити питання становлення та розвитку економічної науки у різних видах економічних систем та її сучасний стан і вклад вітчизняних вчених у розвиток економічної науки.

Виклад основного матеріалу. Отже, щоб здійснювався процес виробництва, потрібні певні елементи, або причини, що зумовлюють його. Такими елементами виступають виробничі ресурси і чинники.

Ресурси виробництва – це сукупність потенційних чинників виробничого процесу, їх можливості, джерела, що можуть бути використані у процесі створення товарів, послуг та інших цінностей [10].

В економічній науці ресурси прийнято поділяти на чотири групи:

1) **природні** – потенційно придатні для застосування у виробництві *природні* сили та речовини, серед яких розрізняють невичерпні й вичерпні (а серед останніх – поновлювані й не поновлювані);

2) **матеріальні** – усі створені людиною (рукотворні) засоби виробництва, що самі є результатом виробництва;

3) **трудові** – населення у працездатному віці, що в “ресурсному” аспекті звичайно оцінюють за трьома параметрами: соціально-демографічним, професійно-кваліфікаційним і культурно-освітнім;

4) **фінансові** – кошти, які суспільство у змозі виділити на організацію виробництва.

Поряд із поняттям “ресурси виробництва” економіка оперує також поняттям “чинники виробництва”.

Ресурси – це ті природні та соціальні сили, що можуть бути залучені у виробництво. **Чинники виробництва** – економічна категорія, що означає вже реально залучені у виробництво ресурси; отже, “ресурси виробництва” – поняття ширше, ніж “чинники виробництва”. Інакше кажучи, чинники виробництва – це виробляючі, застосовані ресурси.

Ресурси – це те, що надходить, входить в економіку, живить її, а чинники – те, що використовується у виробничо-економічних процесах.

Відповідно до схеми, зображеної на рис.1., ресурси є вхідний в економіку потік, тоді як до чинників варто відносити елементи, що утримуються в перетворювачі ресурсів, у процесорі.

Чинники – це параметри, що визначають протікання економічних

процесів, кількість і якість утворюваного, виробленого економічного продукту. На відміну від ресурсів, чинники стають такими тільки в межах взаємодій, тому **виробництво завжди є взаємодіючою єдністю його чинників.**

В економічній теорії виділяють три основних чинника виробництва:

- **земля** – як чинник виробництва у широкому смислі означає всі застосовані у виробничому процесі природні ресурси;

- **капітал** – матеріальні й фінансові ресурси в системі чинників виробництва;

- **праця** – та частина суспільства, що безпосередньо зайнята в процесі виробництва. Чинник “праця” включає й **підприємництво** – діяльність, що потребує спроможності до організації виробництва, уміння орієнтуватися в ринковій кон’юктурі та безстрашності перед ризиком. У західній традиції цю діяльність розглядають як *самостійний чинник виробництва* [11].

Наприкінці ХХ ст. незмірно більше, ніж раніше, значення щодо економічної діяльності маємо ще один дуже специфічний показник чинника виробництва – **інформація**. Під інформацією ми розуміємо всі ті значення та відомості, які необхідні підприємливим людям для підвищення ефективності підприємницької діяльності. Обсяг інформаційного ресурсу як і підприємницького виміряти практично неможливо, хоча їх цінність для суспільства дуже велика.

Усі види економічних ресурсів, що знаходяться в розпорядженні людства в цілому, окремих країн, підприємств, сімей, обмежені кількісно та якісно. Їх явно недостатньо для задоволення всієї гами людських потреб. У цьому і полягає принцип обмеженості, рідкісності ресурсів та приводить економічну науку до вирішення проблеми економічного вибору.

Історія розвитку суспільства свідчить, що найважливішою особливістю виробництва у задоволенні потреб наштовхується на **обмеженість (рідкісність)** виробничих ресурсів – природних, праці, капіталу і підприємницьких здібностей. Виробництво просто не в змозі задовольнити усі наявні потреби водночас.

Тому виникає проблема вибору тих проблем, які виробництво може задовольнити, використовуючи наявні ресурси. Кожна людина,

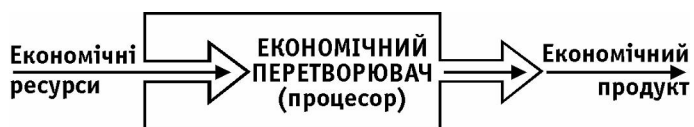

Рис. 1. Схема дії виробничо-економічної системи

ОСНОВНІ АСПЕКТИ В ДОСЯГНЕННІ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ, ТА ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ У ВИРОБНИЦТВІ ТОВАРУ

сім'я, підприємство, держава повинні вирішувати, які потреби потрібно задовольнити насамперед.

Одні і ті ж обмежені ресурси можна використати у виробництві для задоволення різних потреб. Це означає, що ми не обмежені якимось одним рішенням, а маємо їхню множину, серед якої й варто робити вибір. Вибір здійснюється між економічними (найкраще співвідношення результату й витрат) варіантами використання ресурсів. Адже кожний ресурс може бути застосований для задоволення різноманітних потреб. Землевласник наприклад, здійснює свій вибір, коли вирішує, на виробництво чого витратити свої обмежені ресурси: що посадити на ділянці землі – пшеницю, горох чи картоплю, а якщо вирощувати все, то у якому співвідношенні; що купити на свій грошовий дохід (це теж ресурс) – комбайн чи будинок. Дитина робить економічний вибір, коли на гроші, дані їй на купівлю щоденника, купує собі цукерки. Держава робить економічний вибір, коли вирішує, як і на що використати доходи державного бюджету, коли замість вирощування пшениці виробляє літаки.

Різною може бути й технологія його використання. Звернемося знову до прикладу. В Україні улюблений продукт харчування – картопля – можна вирощувати на присадибній ділянці, використовуючи переважно ручну працю та природні добрива. Але ж цю кількість картоплі можна одержати в сільськогосподарському підприємстві з використанням сучасної техніки та мінеральних добрив.

Кожний із можливих варіантів технологічних рішень пропонує власну комбінацію та масштаби використання обмежених ресурсів (один більш трудомісткий, другий – енерговитратний, третій – потребує збільшення капіталу і т.д.). Отже, усі і скрізь зіштовхуються з проблемою економічного вибору.

Знайти найкращий (оптимальний) варіант застосування ресурсів із усіх можливих – у цьому зміст вибору як економічної проблеми. Економічна наука – це й є теорія вибору оптимального економічного рішення. Оптимальним буде той варіант, який забезпечує максимум результату при мінімумі витрат (що б не було “результатом” і “витратами”). Економічний аспект проблеми вибору полягає в з'ясуванні: який варіант використання обмежених ресурсів забезпечить максимум прибутковості? У межах економічної науки вдалося розробити модель, що подає вибір саме як економічну проблему. Ця модель одержала назву “графік виробничих можливостей” (рис. 2).

Модель носить фундаментальний характер і

лежить в основі всіх інших економічних моделей і висновків.

Вісь ординат показує можливі розміри виробництва якогось товару А при даному обмеженому обсязі виробничих ресурсів (точки a_1 , a_2 і т.д.); вісь абсцис – можливі розміри виробництва товару В із того ж обсягу виробничих ресурсів (b_1 і т.д.) [12].

Припустимо, ми маємо такі ресурси, які дозволяють виробляти як товар А, так і товар В. Оскільки розмір ресурсів обмежений, то обмеженими будуть і максимальні результати їхнього використання (для товару А – точка “А”, для товару В – точка “В”). Якщо ми тепер з'єднаємо точки максимумів (“А” і “В”), то одержимо криву виробничих можливостей. Сама назва вказує, що вона визначає межі (обсяги) максимально можливого одночасного виробництва товарів А і В при повному використанні обмежених виробничих ресурсів.

Дійсно, кожна точка на цій кривій (наприклад, точки “С” і “D”) показує, який максимум товару А і який максимум товару В може бути одночасно вироблений при виборі тієї чи іншої точки. Оскільки модель подає повне використання ресурсів, приріст А може йти тільки за рахунок зменшення В (і навпаки). Отже, вибір оптимального рішення обмежений числом варіантів, поданих сукупністю точок цієї кривої (за інших рівних умов).

Графік виробничих можливостей дозволяє виділити сукупність усіх “точок” (рішень), у межах якої варто шукати оптимальний варіант. Яка саме точка на кривій виробничих можливостей буде визнана оптимальною, залежить від множини конкретних обставин, проте

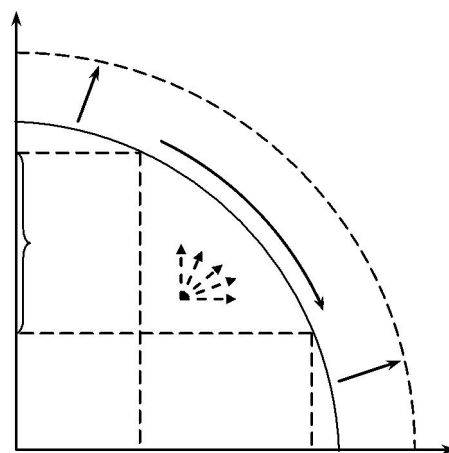

рис. 2. крива виробничих можливостей

ОСНОВНІ АСПЕКТИ В ДОСЯГНЕННІ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ, ТА ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ У ВИРОБНИЦТВІ ТОВАРУ

в даному випадку важливо те, що визначена область пошуку оптимуму.

Таким чином, якщо ресурси обмежені визначеною заданою межею, то можливість збільшення виробництва одного товару досягається шляхом зниження виробництва іншого. На цьому засновується поняття альтернативної вартості або ціни економічного вибору. Альтернативна вартість приросту якогось товару визначається скороченням випуску іншого товару. Отже, ціна, яку ми змушені заплатити за збільшення кількості одного товару, є зменшення кількості іншого відносно першого. Таким чином, альтернативна вартість товару визначається кількістю іншого, від якого необхідно відмовитися, щоб придбати, одержати додаткову одиницю першого. Це ціна відкинutoї, упущеної альтернативи, котру довелося обміняти на крашу, ціна затрати.

Затрати, пов'язані з виробництвом товарів, в економіці прийнято називати витратами. Переключаючи ресурси з виробництва одного товару на інший, наприклад із продовольчих товарів на непродовольчі, ми змушені, як уже відзначалося, втрачати визначену кількість цього товару, платити витрати у вигляді альтернативної вартості. Витрати, обумовлені відмовою від одного товару на користь іншого, називають *альтернативними*.

Зсув кривої виробничих можливостей вправо показує графічно економічний ріст. **Економічний ріст** – це процес розширення економічних можливостей суспільства. Розрізняють два типи економічного росту: екстенсивний і інтенсивний.

Екстенсивне збільшення товарів і послуг відбувається за рахунок притягнення додаткових чинників виробництва – землі, праці та капіталу, при цьому їхній якісний і технічний рівні залишаються незмінними. Коли суспільство має вільні невикористані ресурси, воно може нарощувати виробництво товарів і послуг екстенсивним шляхом.

Проте ресурси суспільства – не безмежні. Тому кращим є **інтенсивний** тип економічного росту, коли збільшення вироблених благ досягається за рахунок росту продуктивності праці на технічній базі, що удосконалюється, й більш ефективного використання всіх чинників виробництва. У цьому випадку перед суспільством відкривається можливість водночас зі збільшенням кількості та якості вироблених благ вирішувати різноманітні завдання – забезпечувати ріст добробуту членів суспільства, створювати матеріальну основу майбутнього розвитку виробництва, більше

засобів вкладати у розвиток науки та культури, охорону довкілля, підтримувати на належному рівні обороноздатність країни. У цьому складаються **переваги інтенсивного** типу економічного росту.

У розвитку сучасного виробництва чинники екстенсивного й інтенсивного росту “сусідять”, з'єднуються, сполучаються. Наприклад, може відбуватися й приріст чинної робочої сили та підвищення її якості або розширення межі виробництва й удосконалювання технічної бази виробничого процесу. Залежно від того, який засіб збільшення виробництва благ переважає, говорять про переважно екстенсивний або переважно інтенсивний тип економічного росту, щодо створення споживчих благ для задоволення потреб людей – найголовніша мета виробництва.

Натуральне виробництво. При ньому продукти праці призначалися для задоволення власних потреб, споживання всередині господарства. Натуральне виробництво було малоефективним.

Товарне виробництво. Це суспільний поділ праці – спеціалізація виробників на виготовленні певних видів продуктів або у певному виді діяльності. Ці продукти стають товарами на ринку для обміну на інші матеріальні блага.

Суспільне виробництво. Це розвинута форма, яка прийшла на зміну товарній. Основою його є поділ праці всередині великих підприємств, об'єднань, коли їх філії в багатьох регіонах є постачальниками деталей та вузлів, які не є товаром у повному розумінні. Найбільш вагомим показником виробничої діяльності всього працездатного населення країни є сукупний суспільний продукт. Він являє собою масу різних товарів і послуг, створених працею сукупного працівника у різних сферах і галузях виробництва за певний проміжок часу (як правило, за рік) [13].

Виробництво матеріальних благ і послуг становить основу існування будь-якого суспільства. Воно є рушієм технічного прогресу і розвитку людини [3].

За своєю натурально-речовою структурою суспільний продукт поділяється на засоби виробництва і предмети споживання. Якщо підходити до його оцінки з погляду функціональної ролі окремих складових елементів, фактичного використання, то розрізняють фонд заміщення, фонд споживання і фонд заощадження.

Фонд заміщення – це частина суспільного продукту, яка йде на відновлення зношених засобів виробництва, а за натуральним складом є засобами та предметами праці.

Фонд споживання – це частка суспільного

ОСНОВНІ АСПЕКТИ В ДОСЯГНЕННІ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ, ТА ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ У ВИРОБНИЦТВІ ТОВАРУ

продукту, яка йде на задоволення матеріальних та духовних потреб людей. За своїм складом в умовах простого відтворення він виступає лише як предмети споживання.

Фонд заощадження – є тією частиною використовуваного доходу, що не витрачається на споживання.

Якщо позначити фонд заміщення буквою **C**, необхідний продукт – **V**, а додатковий – **m**, то за своєю вартісною будовою сукупний суспільний продукт **W** – визначається за формулою:

$$W = c + v + m$$

Якщо з сукупного суспільного продукту вирахувати фонд заміщення, то отримаємо створений в суспільстві чистий продукт, або національний дохід. Його можна записати такою формулою:

$$НД + v + m$$

Чистий продукт, національний дохід – це реальний дохід, який використовується в суспільстві для особистого споживання та розширеного відтворення. Він є частиною валового продукту за винятком тих засобів праці, що витрачаються на відшкодування їх зношеної частини.

Необхідний продукт – це та частина національного доходу, яка йде на відтворення людини. Це витрати на житло, одяг, продукти харчування, соціальні та духовні потреби.

Додатковий продукт – це частина національного доходу, яка використовується для розширеного виробництва, створення резервного фонду, виплати дивідендів, збагачення панівного класу (придбання ним предметів розкоші, спорудження особняків, будівництво яхт тощо).

Національний дохід як економічна категорія виражає виробничі відносини між людьми, класами з приводу виробництва, розподілу, споживання та використання необхідного і додаткового продукту.

Якщо треба врахувати працю багатьох поколінь, а також залучені у виробництво природні ресурси, рівень освіти, обдарованості населення та деякі інші елементи, то найбільш узагальнюючим показником є **національне багатство**. Це сукупність матеріальних благ, рівня освіти, виробничого досвіду, для розширеного відтворення і досягнення основної мети суспільства.

Найважливішими складовими частинами національного багатства у всій сукупності матеріальних благ, споживчих вартостей є: створені й накопичені в країні виробничі фонди, які, у свою чергу, поділяються на основні й оборотні.

Основні виробничі фонди. До них належать засоби праці (машини, верстати,

устаткування, будівлі, споруди тощо), які використовуються у декількох виробничих циклах.

До оборотних фондів належать предмети праці (сировина, матеріали, паливо та ін.), що витрачаються повністю протягом одного виробничого циклу.

Основні невиробничі фонди, тобто фонди, які функціонують у соціальній сфері, школи, лікарні, житлові будинки, культурно-освітні та спортивні заклади тощо.

Домашнє майно населення: житлові будинки, товари тривалого користування, одяг тощо.

Товарні запаси народного господарства (запаси готової продукції на складах, резерви і страхові запаси).

Надзвичайно важливим компонентом національного багатства є залучені у процес виробництва природні ресурси: земля, ліс, вода, розвідані корисні копалини, повітря.

У процесі виробництва люди вступають між собою у відносини, які називають виробничими відносинами. Вони виникають при використанні ресурсів, розподілі прибутків, організації управління процесу виробництва і т.ін. У процесі виробництва при будь-якій економічній системі завжди використовують працю, предмети праці, засоби праці.

Праця – це цілеспрямована діяльність людей для досягнення мети – виробництва певного продукту.

Предмети праці – це об'єкти, на які діє людина (земля, сировина, матеріали). Людина діє на предмети праці за допомогою засобів праці.

Засоби праці – це машини, інструменти. Обладнання, виробничі споруди, які безпосередньо беруть участь у процесі виробництва. Засоби праці та предмети праці у сукупності становлять засоби виробництва.

З точки зору структури виробництво поділяють на матеріальне і нематеріальне.

Матеріальне виробництво охоплює підприємства, що виробляють матеріальні блага та послуги (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, торгівля і т.ін.).

Нематеріальне виробництво охоплює галузі, де створюються нематеріальні блага та послуги (охорона здоров'я, освіта, рекреаційна галузь і т.ін.).

В Україні переважає матеріальне виробництво. Структуру виробництва можна розглядати як чинники, які одні види виробничої діяльності є похідними від інших.

Первинне виробництво базується на привласненні готових природних ресурсів (сільське господарство, гірничодобувна промисловість, лісництво, рибальство).

ОСНОВНІ АСПЕКТИ В ДОСЯГНЕННІ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ, ТА ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ У ВИРОБНИЦТВІ ТОВАРУ

Вторинне виробництво ґрунтується на первинному. Воно охоплює галузі обробної промисловості, що створюють засоби виробництва та продукти споживання, а також будівництво.

Третинне виробництво – це створення різноманітних послуг, які обслуговують виробництво та особисті потреби.

Сутність галузей, що обслуговують виробництво, становить виробничу інфраструктуру. Це транспорт, зв'язок, торгівля, кредитна система, реклама, інформація і т.ін. Галузі, які надають особисті послуги людині, становлять соціальну інфраструктуру. Це послуги лікарів, вчителів, адвокатів, письменників, психологів, маркетологів та інших.

Висновки. Отже, в процесі споживання людина отримує відповідну **корисність** – це задоволення, отримане в процесі споживання, але корисність підпадає під певні обмеження, або граничну корисність з якої споживач отримує з додаткової одиниці блага. Отже, слід зазначити, що більшість людей прагне підтримувати оптимальний рівень споживання упродовж усього свого життя. Доходи зменшуються з виходом на пенсію. Тому споживачі, заощаджують у молодшому віці, щоб забезпечити належне споживання у старшому. Завдяки заощадженням раціональні споживачі нагромаджують майно, або багатство, що дає змогу вирівнювати споживання протягом життя. Заощаджуючи, особа резервує свій поточний дохід для споживання у майбутньому. Якщо ж особа отримала у спадщину значний обсяг майна, можливості її споживання розширюються.

Важливо пам'ятати, що гранична корисність блага – корисність його додаткової одиниці – залежить від того, скільки одиниць цього блага ми вже маємо. Тому гранична корисність (а отже і цінність) придбаного нами діаманта є набагато вищою за граничну корисність (цінність) літра питної води з графіна, хоча без води людина не може жити, а без діаманта цілком може обійтися. Але зазвичай такого роду потреби не належать до невідкладних і розгляд їх не входить до предмета економічної науки.

1. Башнянин Г.І., Томашик Л.С., Серета А.Р. *Макроекономічна теорія*//Г. Башнянин, Л. Томашик, А. Серета/Навчальний посібник. – Львів: Новий світ, 2005.

2. Бойчик І.М., Харів П.С., Хопчан М.І. *Економіка підприємства*// І.Бойчик, П. Харів, М. Хопчан / Навчальний посібник. – К.: Каравела, – Львів: Новий світ, 2001.

3. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М. *Основи економіки*//М. Вачевський, В. Мадзігон, Н. Примаченко/Навчальний посібник. – К.: Педагогічна думка. – 2007. – 612 с. (– С. 331 – 347).

4. Вачевський М.В. *Основи економічних знань*//М. Вачевський / Підручник. – К.: ЦУЛ, 2003.

5. Ватаманюк З., Панчишин С. *Вступ до економічної теорії*//З. Ватаманюк, С. Панчишин/Підручник. – Львів: Новий світ, 2006.

6. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. *Основи економічних знань*//А. Гальчинський, П. Єщенко, Ю.Палкін/Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1998.

7. *Економіка виробничого підприємства*//Й. Петрович/Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000.

8. Кулішов В.В. *Основи економічної теорії*//В. Кулішов / Підручник для студентів ВНЗ освіти. – Львів “Магнолія”, 2006. – 516 с.

9. Кулішов В.В. *Економіка підприємства: теорія і практика*//В. Кулішов/Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2004.

10. Кулішов В.В. *Макроекономіка:основи теорії і практикум*//В. Кулішов/Навчальний посібник. – Львів: Магнолія плюс, 2004.

11. Кулішов В.В. *Мікроекономіка: Основи теорії і практикум*//В. Кулішов/Навчальний посібник. – Львів: Магнолія плюс, 2004.

12. Ковальчук В.М. *Основи економічної теорії: короткий курс*//В. Ковальчук/ Навчальний посібник. – Тернопіль. Астон, 1999.

13. Мочерний С.В. *Основи економічних знань*//С. Мочерний/Підручник. – К.: Академія, 2000.

14. Покропивний С.Ф. *Економіка підприємства*//С. Покропивний/Підручник. – Львів: Новий світ, 2004.

15. Панчишин С.М. *Макроекономіка*//С. Панчишин/Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2001.

16. Савченко А.Г. *Макроекономіка*//А. Савченко/Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2001.

17. Федоренко А.І. *Основи економічної теорії*//А. Федоренко/Підручник. – К.: Алерта, 2005.

18. Швайка Л.А. *Планування діяльності підприємства*//Л. Швайка/Навчальний посібник. – Львів: Новий світ, 2004.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2011